

Prof. zw. dr hab. Jolanta Chwastyk-Kowalczyk
Katedra Dziennikarstwa i Informacji
Kierownik Zakładu Komunikacji Społecznej
Uniwersytet Jana Kochanowskiego
w Kielcach
chwastyk@ujk.edu.pl

Uniwersytet Wrocławski Dziekanat Wydziału Filologicznego (6)		
Wpłynęło do WF	09 -11- 2020	Załączniki
Wpł. do jedn. org.	Data	Symbol
Znak sprawy		

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Leszka Kośnego pt. *Rola „Bartnika Postępowego” (1875-1939) w rozwoju i popularyzacji wiedzy fachowej w Polsce, s. 267, napisanej pod kierunkiem naukowym dr hab. Małgorzaty Derkacz, prof. UW.*

Pan mgr **Leszek Kośny** w swojej rozprawie doktorskiej podjął się przedstawienia edytowanego w latach 1875-1939 we Lwowie, z małymi przerwami podczas pierwszej wojny światowej - przez 61 lat – „Bartnika Postępowego”. Periodyk wydawany początkowo jako dwutygodnik, a następnie jako miesięcznik należał do segmentu prasy fachowej. W wydawaniu tego typu czasopism w omawianym okresie, jak dowiódł w swoich wieloletnich badaniach prof. Jerzy Jarowiecki, przodował Lwów. „Bartnik Postępowy” miał szeroki zasięg oddziaływania, bowiem po 1918 roku miał rangę czasopisma ogólnopolskiego, co nie znaczy, że w okresie wcześniejszym nie docierał do zaboru rosyjskiego czy pruskiego. W Polsce niepodległej jego redakcję zasilili w większym stopniu wykształceni przedstawiciele ówczesnej elity ze wszystkich obszarów byłych zaborów i wielu ośrodków, z przewagą obszaru Galicji Wschodniej.

Pan mgr Leszek Kośny wykazał się w dysertacji znajomością stosownej literatury – różnorodnych źródeł niepublikowanych, syntetycznych rozpraw na temat zagadnień teoretycznych związanych z przedmiotem badań, jego kontekstu historycznego, monograficznych opracowań, artykułów naukowych, prasowych oraz informacji pochodzących z pomocniczych źródeł informacyjnych, a także z nielicznych artykułów z netografii - dobór tych źródeł był w pełni uzasadniony. Doktorant korzystał z witryn oficjalnych stworzonych przez wiarygodne instytucje, i redakcje prasowe (s. 226-243: *Bibliografia*). Podkreślić należy interdyscyplinarność literatury wykazanej w bibliografii dysertacji: nauki rolnicze, przyrodnicze, ekonomiczne, historia, nauki o mediach (w tym bibliologia, prasoznawstwo) i in.

Można mieć pewne zastrzeżenia do konstrukcji bibliografii przedstawionej w dysertacji. Autor bowiem wyodrębnił 6 kategorii: 1/ Źródła niepublikowane ((wywiady, katalogi, listy, rękopisy); 2/ Źródła opublikowane (A. Roczniki „Bartnika Postępowego” z lat 1875-1939, B. Artykuły, C. Rozdziały w pracach zbiorowych, D. Książki); 3/ Bibliografie; 4/ Encyklopedie i słowniki; 5/ Opracowania (A. Książki; B. Rozdziały w pracach zbiorowych); 6/ Dokumenty elektroniczne. Można by ten podział uprościć, bo bibliografie, słowniki i encyklopedie stanowią przecież pomocnicze źródła informacyjne. Zamiast określenia „książki” zdecydowanie lepiej brzmią „publikacje zwarte”. W „Opracowaniach” tak skonstruowanych, należało wyodrębnić artykuły

naukowe i prasowe. Czy konieczny był w ogóle podział na „Źródła opublikowane” i „Opracowania”? To są subiektywne spostrzeżenia recenzentki. Można je ewentualnie rozważyć przy przygotowaniu dysertacji do druku.

Ramy temporalne - lata 1875-1939 – są w pełni uzasadnione, ponieważ 1 numer pisma ukazał się 1 stycznia 1875 r. we Lwowie, a ostatni nr 9 w 1939 roku. Również wyodrębniony podział funkcjonowania periodyku na dwa okresy: pierwszy – 1875-1914 (wybuch I wojny światowej) i 1914-1939 (wybuch II wojny światowej).

Problematyka badawcza - Brak holistycznych opracowań na temat „Bartnika Postępowego” w latach 1875-1939, a tym bardziej w ukazaniu jego roli w rozwoju i popularyzacji wiedzy fachowej w Polsce w okresie edycji w pełni uzasadnia wybór obszaru badawczego. Istniejące artykuły na temat periodyku Autor omówił we *Wstępie*, wykazując, że mają one charakter przyczynkowski oraz, że „czasopismami pszczelarskimi zainteresowani są głównie bibliografowie oraz, niejako przy okazji, historycy nauk przyrodniczych, regionaliści, praktycy. Znaczna część tych informacji przeznaczona jest dla specjalistów, co sprawia, że funkcjonują one często w „obiegu zamkniętym” i nie są analizowane z prasoznawczego punktu widzenia” (s. 14).

Należy przypomnieć, że poprzedniczką „Bartnika Postępowego” była wcześniej wydawana w Krakowie w latach 1874-1875 „Gazeta Pszczelnicza” pod redakcją Mikołaja Buczkowskiego. Jednak to „Bartnik Postępowy”, dzięki wysokiemu poziomowi merytorycznemu utrzymywanemu przez jego twórcę, a zarazem redaktora naczelnego Teofila Ciesielskiego i wyjątkowej długowieczności wydawniczej, miał możliwość fachowego prowadzenia kilku pokoleń pszczelarzy.

Cele pracy określone zostały dość szeroko. Zasadniczym było ukazanie „Bartnika Postępowego” (1875-1939), jako pisma fachowego, należącego do najbardziej znaczących popularnonaukowych polskich periodyków pszczelarskich, które miało istotny wpływ na rozwój i popularyzację wiedzy nie tylko z zakresu pszczelarstwa, ale także nauk biologicznych i rolniczych, że było wzorem dla ówczesnych regionalnych czasopism pszczelarskich końca XIX i pierwszej połowy XX w. Ważnym celem badawczym było również wykazanie wpływu „Bartnika Postępowego” na kształtowanie polskiego czasopiśmiennictwa pszczelarskiego.

Podstawę źródłową recenzowanej pracy stanowiło 61 roczników czasopisma „Bartnik Postępowy” wydanych w latach 1875-1914, 1918, 1920-1939. Autor, by ukazać rolę periodyku w popularyzowaniu wiedzy fachowej i naukowej wykorzystał współczesne „Bartnikowi Postępowemu” czasopisma pszczelarskie, zamieszczające na swoich łamach artykuły polemiczne, recenzje czy wręcz reklamę tego tytułu ze wszystkich zaborów. Były to:

- 10 tytułów z zaboru rosyjskiego: „Pszczola” (1886-1888), „Pszczelarz i Ogrodnik” (1897-1907) „Ogród” (1907-1913), „Przegląd Pszczelniczo-Ogrodniczy” (1913-1914), „Pszczelnictwo Polskie”

(1925-1929), „Sad i Pasięka” (1920-1929), „Pasięka” (1931), „Pszczelarz Polski. Sad i Pasięka” (1930-1931), „Pszczelarz Polski i Ogród” (1932-1939), „Pasięka” (1938-1939);

- 7 tytułów z zaboru pruskiego: „Pszczelarz” (1880-1884), „Pasięcznik” (1883-1887), „Pasięka” (1897-1919?), „Bartnik Wielkopolski” (1920-1939), „Pasięka Pomorska” (1927-1939), „Pszczelarz Śląski” (1928), „Bartnik Śląski” (1939);

- 3 tytuły z zaboru austriackiego: „Gazeta Pszczelnicza” (1874-1875), „Pasięcznik Wzorowy” (1918-1919), „Pszczelarz” (1918-1920).

Autor dotarł również do dodatków i druków wydawanych przez redakcję „Bartnika Postępowego” (*Aneks 7.*).

Metody badawcze zastosowane w dysertacji.

Podejście i metody badawcze są typowe dla bibliologii i informatologii, które są składową nauką o komunikacji społecznej i mediach. Autor wykorzystał metodę bibliograficzną i archiwalną, jakościowej analizy zawartości – niezbędną przy wykorzystywaniu czasopism, jako zasadniczego źródła do badań oraz metodę historyczno-opisową. Pozytywnie wpłynęły na strukturę pracy, hipotezy i pytania badawcze. Determinowały dobór literatury przedmiotu włącznie z wykorzystaniem klasycznych dzieł.

Struktura pracy

W prawidłowo skonstruowanym *Wstępie* Doktorant wyjaśnił terminologię i definicje użyte na potrzeby pracy, omówił stan badań nad polskim czasopiśmiennictwem pszczelarskim, tezę i cel dysertacji, źródła, metody badań i strukturę pracy.

W sumie więc mgr Leszek Kośny przeprowadził szerokie i owocne kwerendy, dzięki czemu zebrał interesujący materiał empiryczny i potrafił go syntetycznie opracować. Materiał ten skłonił Autora do skonstruowania pracy składającej się z pięciu rozdziałów.

Rozdział pierwszy zatytułowany *Towarzystwa rolnicze i pszczelarskie Galicji w XIX wieku na tle podobnych organizacji w innych zaborach* jest rysem historycznym organizacji pszczelarskich w Galicji w XIX wieku na tle analogicznych, działających w pozostałych zaborach. Autor odniósł się do warunków politycznych, które determinowały ich funkcjonowanie na tamtych terenach. Za ceną należy uznać Tabelę 1., która porównawczo ukazuje liczbę organizacji pszczelarskich, ich filie oraz wydawane przez nie tytuły w trzech zaborach. Wyraźnie z niej wynika, że wysoki poziom pasiecznictwa w zaborze austriackim mógł wynikać nie tylko z funkcjonujących na tych terenach stowarzyszeń branżowych, ale także z szerzenia wiedzy fachowej na łamach edytowanych czasopism.

W rozdziale drugim omówiono *Rozwój wiedzy fachowej i jej wpływ na kształtowanie się pierwszych czasopism pszczelarskich w Polsce w XIX w.* Autor wskazał, że ważnymi determinantami mającymi wpływ na rozwój nauk rolniczych miały programy popularyzatorskie towarzystw

naukowych i fachowych, działalność piśmiennicza, wydawnicza (prace polskie i tłumaczenia obcych autorów), profilowane szkolnictwo, społecznicy, ludzie-pasjonaci, wykształcone duchowieństwo i nauczyciele (szczególnie ludowi), a także wprowadzanie tematyki pszczelarskiej na łamy różnych periodyków oscylujących wokół tematyki gospodarczej, rolniczej, ekonomicznej, przemysłowej, handlowej oraz społeczno-kulturalnej (s. 28 i nast.).

Doktorant prawidłowo i rzetelnie rozpoznał pierwsze tytuły pszczelarskie wydawane na ziemiach polskich pod trzema zaborami.

Rozdział trzeci – „*Bartnik Postępowy. Pismo poświęcone pszczelnictwu i ogrodnictwu*” (1875-1939) prezentuje jego twórcę i wydawcę, zasłużonego pszczelarza, profesora Uniwersytetu Lwowskiego – Teofila Ciesielskiego. Zawiera także genezę powstania periodyku, jego opis formalno-wydawniczy, siedziby redakcji, poszczególne drukarnie, nakładców, kolejnych redaktorów naczelnych, merytorycznych, odpowiedzialnych, składy redakcji, tok ich pracy, zasady finansowania, problemy z abonentami oraz autorów publikujących w piśmie. Wszystko to z uzasadnionym podziałem na lata 1875-1914 i 1918-1939.

Doktorant szczegółowo omówił okresy przerw w edycji pisma. Po wznowieniu w styczniu 1918 roku druk „Bartnika Postępowego”, został ponownie zawieszony – na skutek wojny polsko-ukraińskiej i polsko-bolszewickiej do stycznia 1920, kiedy ukazał się pierwszy numer wydany w Polsce niepodległej. Autor odnotował zmiany - w stosunku do poprzedniego okresu - w layoucie pisma, wprowadzenie koloru w 1925 roku.

Pan mgr Leszek Kośny ustalił ewolucję struktury czasopisma w wyodrębnionych okresach, najpierw pod kierownictwem Teofila Ciesielskiego, następnie – Władysława de Prévala, Leonarda Webera, opisując poszczególne działy i rubryki oraz ich przeznaczenie. Omówił również szatę graficzną periodyku – winiety, ilustracje, fotografie, infografikę.

Doktorant dotarł do zeszytów specjalnych „Bartnika Postępowego” wydanych już w wolnej Polsce – w 1925, 1926 i 1939 roku.

Czytelna tabela nr 2 wizualizuje aktywność publikacyjną 51 autorów w periodyku w latach 1875-1914. Autor uwzględnił w niej tylko autorów, którzy opublikowali powyżej 10 tekstów – stanowili 13,49%. Wszystkich doliczył się 378. Poza nazwiskami, wyszczególnił liczbę publikacji, ich czas ukazania się oraz wykształcenie i zatrudnienie autorów. Dobrym pomysłem było pogrupowanie autorów według liczby publikacji – od największej liczby do najmniejszej, a nie alfabetycznie.

Analogicznie w tabeli nr 3 Doktorant zanalizował okres drugi: lata 1918-1939. Zestawienie obejmuje 45 autorów, co stanowi 8,75% z wszystkich 514 publikujących. Odnotował i zidentyfikował

26 z nich, którzy aktywnie współpracowali z czasopiśmem w okresie przed 1918 rokiem. W analizie nie pominął istotnych publikacji autorów, którzy nie zostali ujęci w tabeli.

Stosowane przez czasopiśmo sposoby popularyzowania wiedzy fachowej stanowią rozdział czwarty – najdłuższy, badawczy. Autor wykorzystując prasoznawczą metodę (Bernarda Berelsona, a upowszechnioną w Polsce przez prof. Walerego Pisarka) - jakościową analizę zawartości „Bartnika Postępowego” wyodrębnił w kluczu kategorizacyjnym 14 następujących typów informacji:

- artykuły naukowe i popularnonaukowe,
- informacje o działalności stowarzyszeń pszczelarskich i ogrodniczych,

Uwaga recenzenta natury redakcyjnej: Zamiast „informacje”, lepiej: „doniesienia”, bo przy tytule tabeli 4: *Liczbowe zestawienie wszystkich typów informacji zawartych w „BP” (1875-1939)* pojawia się niezręczny pleonazm: **informacja definiuje informacje...**, jak również w kategoriach nr 5, 7, 9, 10, 12.

- sprawozdania, protokoły i referaty ze zjazdów,
- przeglądy krajowych oraz zagranicznych czasopiśm pszczelarskich i ogrodniczych,
- informacje o nowościach wydawniczych oraz recenzje,

Uwaga recenzenta: może lepiej po prostu „anonse wydawnicze” zamiast „informacje”, bo - jak wyżej.

- spisy bibliograficzne, informacje biograficzne,
- sprawozdania pszczelarzy,
- informacje o bieżących pracach w pasiece i ogrodzie,
- informacje skierowane do początkujących pszczelarzy. (Można to było nazwać np. poradnictwo dla początkujących pszczelarzy)
- zestawienia statystyczne,
- informacje handlowe,
- listy do redakcji.
- spisy współpracowników.

Z obliczeń Doktoranta wynika, że w pierwszym okresie pojawiło się 2628 różnego typu informacji, a w drugim – 3603, czyli łącznie 6231 tekstów.

Autorskim pomysłem mgr. Leszka Kośnego jest przedstawienie w tabeli 5. *Zakresu tematycznego artykułów* (naukowych i popularnonaukowych) *opublikowanych w „Bartniku Postępowym” w latach 1875-1939* pogrupowanego według Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej. Jest to właściwa perspektywa ukazania treści czasopiśma fachowego z podziałem na dyscypliny czy specjalizacje w wyodrębnionych dwóch okresach.

Obliczenia Autora potwierdziły słuszne zakwalifikowanie przez wcześniejszych badaczy (J. Gutowska, J. Jarowiecki, M. Korczyńska-Derkacz) „Bartnika Postępowego” do segmentu czasopism reprezentujących nauki rolnicze. Dowiodły również, że „przez cały okres ukazywania się periodyku dominowała w nim tematyka związana z hodowlą pszczół i pszczelarstwem wchodzącym w skład rolnictwa” (s. 98). Drugim tematem było sadownictwo i ogrodnictwo, ale występujące nierównomiernie. Jako ciekawostkę można potraktować dwa artykuły obnażające i piętnujące plagiat dzieła T. Ciesielskiego pt. *Bartnictwo czyli hodowla pszczół dla zysku, oparta na nauce i wielostronnym doświadczeniu. Część I. Przyroda pszczół*, (Lwów 1888), popołniony przez Franciszka Molickiego.

Na uwagę zasługują wyczerpujące przypisy dokumentujące omawiane treści.

Kolejno Doktorant skupił się na roli informacyjnej i koordynacyjnej pisma, zgodnym z projektem rozpoczynającym jego wydawanie. Można stwierdzić, że było tubą organizacji sprawczych. Do 1914 roku skupiało się na doniesieniach o działalności trzech towarzystw: w 1875 r. PGSPSJ w Kołomyi, następnie od 1876 r. GTPO we Lwowie, a od 1890 r. ZGTOiP. „W okresie dwudziestolecia międzywojennego dynamiczny rozwój organizacji pszczelarskich oraz ogólnokrajowe funkcje czasopisma nałożyły nań obowiązki koordynacyjne i informacyjne nieporównanie większe niż miało to miejsce przed pierwszą przerwą wydawniczą. Do najważniejszych z reprezentowanych w tym czasie należy zaliczyć: Sekcję Pszczelarską Towarzystwa Gospodarskiego we Lwowie, PTP we Lwowie, NZTP, MTR i MZP we Lwowie” (s. 110). Wiele artykułów poruszało zagadnienia rozmaitych rocznic tych organizacji.

Istotną grupą informacji były doniesienia o krajowych i międzynarodowych wystawach pszczelarskich, ogrodniczych, rolniczych i przemysłowych. Publikowano ogłoszenia i odezwy w sprawach organizacyjnych, jak również programy wystaw. Drukowano statuty i regulaminy towarzystw pszczelarskich, a także spółek pszczelarskich i organizacji nauczycielskich, projekty ustaw oraz wyciągi z rozporządzeń państwowych, czy oficjalne pisma, listy otwarte do władz, petycje i prośby kierowane do Sejmu, posłów na Sejm, Rady Państwa oraz Ministerstwa Rolnictwa.

Jako uzupełnienie funkcji informacyjnej służącej popularyzacji wiedzy fachowej można potraktować sprawozdania, protokoły i referaty ze zjazdów, międzynarodowych i krajowych konferencji czy kongresów. Jak wykazał Doktorant, istotną rolę pełniły też różne zestawienia finansowe (zamknięcia rachunkowe, bilanse i preliminarze budżetowe), które informowały o kondycji finansowej i możliwościach głównie lwowskich organizacji pszczelarskich.

Na łamach „Bartnika Postępowego” rolę popularyzującą tematyczną wiedzę spełniały przeglądowe omówienia zagranicznej fachowej prasy, zwłaszcza francuskiej i niemieckiej. Tę samą rolę spełniały anonse wydawnicze i recenzje książek autorów polskich i obcych, broszur, pamiętników, notatników pasiecznych, pisane przez dziedzinowych specjalistów.

Jak wykazał Autor, spisy bibliograficzne i informacje biograficzne wyodrębnione w kluczu kategoryzacyjnym, odegrały mniejszą rolę informacyjną.

Więszą wartość edukacyjną w kształtowaniu wyspecjalizowanych procesów gospodarczych dla odbiorców miały niewątpliwie sprawozdania pszczelarzy (choć były zróżnicowane merytorycznie), informacje praktyczne, doniesienia o bieżących pracach w pasiece i ogrodzie, te skierowane do początkujących pszczelarzy, umiejętnie podane zestawienia statystyczne, informacje handlowe o wartości oraz wymianie towarów i usług, dotyczące produkcji rolniczej, a w szczególności pszczelarskiej i ogrodniczej oraz listy do redakcji, które zawierały fachowe poradnictwo.

Spisy współpracowników pisma Autor ujął w formie Wykresu 1. i 2., gdzie przedstawił ich liczebność w poszczególnych latach i wyczerpująco omówił dynamikę zjawiska.

Rozdział piąty – *Odbiór czytelniczy „Bartnika Postępowego”*. Badacze zajmujący się historią prasy zawsze mają problem z dotarciem do wiarygodnych źródeł na ten temat. Doktorant na podstawie istniejącego piśmiennictwa i materiałów źródłowych określił krąg prenumeratorów: inteligencja, duchowieństwo, nauczyciele, ziemianie, biblioteki i czytelnice Szkół Ludowych, związkowe organizacje rolnicze, ogrodnicze i pszczelarskie. Jak słusznie przyznał, „Zainteresowanie periodykiem w obrębie gospodarstw domowych jest stosunkowo trudne do oszacowania. Udokumentowane są przypadki odczytywania fragmentów czasopisma na spotkaniach ludności wiejskiej z instruktorami prowadzącymi wykłady (...)” (s. 146). W Tabeli 6. sporządzonej na podstawie *Liczb korespondentów „BP” według reprezentowanych regionów w latach 1875-1939* mgr Leszek Kośny ustalił zasięg terytorialny, z którego wynika, że największe zainteresowanie odbiorców periodyk znalazł na obszarze Galicji Wschodniej, skąd pochodziła najliczniejsza grupa korespondentów czasopisma.

Podkreślił, że niebagatelne znaczenie dla odbioru pisma miał profesjonalizm i doświadczenia redaktora naczelnego T. Ciesielskiego, którego wzorce kontynuowali W. de Préval i L. Weber. Komitet redakcyjny periodyku kolegialnie udoskonalał pismo, korzystając z sugestii i oczekiwań czytelników wyrażonych w listach do redakcji czy skierowanych do nich ankietach. Akcja rozsyłania bezpłatnych numerów okazowych „Bartnika Postępowego” także przyczyniała się do jego popularyzacji w różnych środowiskach. Omawianie treści na łamach innych czasopism przyczyniało się do podkreślania roli w procesie samokształcenia pszczelarzy. Wartość poradnikową wzmacniały wydawnictwa Redakcji pisma, jego instytucji sprawczych oraz jego dodatki kolportowane w latach 1875-1939.

Oferowana przez czasopismo wiedza mogła poprawiać warunki ekonomiczne odbiorców poprzez edukację i poradnictwo, poszerzała horyzonty. Omawiany tytuł mógł przyczynić się do rozwoju branżowych placówek spółdzielczych (np. Pierwsza Galicyjska Spółka Miodowa, Związkowa Miodosytnia we Lwowie) czy organizowania różnych wystaw, co pośrednio pobudzało ruch gospodarczo-przemysłowy.

W *Zakończeniu* Doktorant klarownie odniósł się do postawionych we *Wstępie* tez. Pracę wieńczą *Aneksy, Spis tabel, ilustracji i wykresów, Bibliografia, Streszczenie, Indeks osobowy*.

Jak widać z powyższego opisu, kompozycja pracy jest bardzo przejrzysta, poszczególne rozdziały wprowadzają czytelnika w zagadnienie i konsekwentnie rozwijają temat zawarty w tytule głównym. Nie mam zastrzeżeń do części teoretyczno-opisowej oraz badawczej. W częściach tych wyodrębniono rozdziały prezentujące węższe problemy szczegółowe. Taki układ pracy jest w pełni uzasadniony. Ułatwia referowanie uzyskanych wyników, a narracja płynnie przechodzi od wątku do wątku.

Nie ukrywam, że dysertację czyta się z dużym zainteresowaniem. Napisana jest poprawną polszczyzną, ze zrozumieniem, co dobrze świadczy o panowaniu nad ogromem materiału, który prezentuje. Pieczołowicie sporządzone *Aneksy*: 1. Towarzystwa i organizacje rolnicze oraz pszczelarskie w zaborze pruskim; 2. Towarzystwa i organizacje rolnicze oraz pszczelarskie w zaborze rosyjskim; 3. Towarzystwa i organizacje rolnicze oraz pszczelarskie w zaborze austriackim; 4. Periodyki uwzględnione w przeglądzie prasy krajowej i zagranicznej na łamach „Bartnika Postępowego” w latach 1875-1939; 5. Polskojęzyczne czasopisma pszczelarskie ukazujące się w okresie funkcjonowania „Bartnika Postępowego” 1875-1939; 6. Czasopisma reklamowane przez „Bartnika Postępowego” 1875-1939; 7. Wydawnictwa Redakcji „Bartnika Postępowego”, jego instytucji sprawczych oraz dodatki kolportowane wraz z czasopismem w latach 1875-1939 rekompensują pewien niedosyt, jeśli chodzi o wykorzystanie literatury obcej przez Doktoranta. Są to bowiem nieliczne artykuły napisane przez naszych uczonych, zamieszczone w niemieckich periodykach naukowych oraz trzy prace zwarte (2 niemieckie, 1 czeska). Jeśli, jak wynika z badań Doktoranta, „Bartnik Postępowy” miał tak wysoki poziom merytoryczny i odgrywał istotną rolę w szerzeniu wiedzy fachowej w Polsce, to może warto było sprawdzić, czy zaistniał w fachowych obcojęzycznych periodykach w innych zaborach, choćby w postaci anonsów czy ewentualnych polemik.

Należy jednak stwierdzić, że Autor ocenianej dysertacji cel postawiony we *Wstępie* osiągnął. W dysertacji przedstawiono ewolucję kształtowania się polskiego czasopiśmiennictwa pszczelarskiego w kontekście rozwoju towarzystw pszczelarskich, uwzględniając rys historyczny tych organizacji w trzech zaborach, zwłaszcza w Galicji. W pracy przypomniano tytuły dzieł z dorobku pionierów polskiego pszczelarstwa, wykazano obecność tematyki pszczelarskiej na łamach periodyków zainteresowanych sprawami gospodarki, rolnictwa, ekonomii, przemysłu i handlu, a także pism społeczno-kulturalnych. Wskazano, które placówki oświatowe w sposób szczególny wpłynęły na rozwój specjalistycznej wiedzy z zakresu pszczelarstwa. Specyfikę i problematykę czasopisma „Bartnik Postępowy” rozpatrywano w dwóch wyraźnie odrębnych okresach egzystencji periodyku, rozdzielonych przez wydarzenia I wojny światowej.

Zbliżam się do konkluzji. Oceniana dysertacja napisana została poprawną polszczyzną i dobrym naukowym stylem. Jest wyjątkowo rzetelnie zredagowana bez błędów składni, interpunkcji

itp. Autor wykazał się należyłą starannością w skonstruowaniu aparatu naukowego. Za szczególnie cenne uznać należy wyczerpujące przypisy rzeczowe oraz pozostałe ich typy. Pan mgr Leszek Kośny przebrnął przez dużą i różnorodną literaturę bezpośrednio lub pośrednio związaną z problematyką rozprawy, co świadczy dobrze o jego wiedzy i kompetencji. Powtórzę raz jeszcze: oceniana praca ma interesujący temat, przejrzystą i logiczną konstrukcję. Jasno zarysowany we *Wstępie* cel badań został osiągnięty dzięki trafnie dobranym i poprawnie zastosowanym metodom badawczym. Praca jest nowatorska dlatego zasługuje na wyróżnienie. Doktorant wskazał możliwe kierunki dalszych penetracji badawczych nad poszczególnymi tytułami czasopism pszczelarskich, nad określeniem ich roli w popularyzacji wiedzy fachowej w długim okresie historycznym, nad ich rolą w krzewieniu nauki (informacja o zjazdach i spotkaniach naukowych, towarzystwach, wybitnych specjalistach, ale i o książkach, poradnikach czy też tytułach prasowych). Wskazał również, że szczegółowego omówienia wymaga charakter czasopism pszczelarskich (specjalne, hobbystyczne, popularne, naukowe), ich geografia wydawnicza, etapy i dynamika rozwoju.

Dlatego recenzowana rozprawa pt. *Rola „Bartnika Postępowego” (1875-1939) w rozwoju popularyzacji wiedzy fachowej w Polsce*, moim zdaniem – **spełnia wszystkie ustawowe** (w rozumieniu ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, art. 13 p. 1 w/w ustawy) **wymagania wobec rozpraw doktorskich i wnioskuje o dopuszczenie jej Autora do kolejnych faz przewodu doktorskiego.**

Kielce, 31 października 2020 r.

M. Chwaszyński-Kowalczyk